

ПРЯМУХІНА

УДК 330.8

Наталія Валентинівна
natalia_pr@meta.uaОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДІВ ДО АДАПТАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ
ТРАНСФОРМАЦІЯМИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИJUSTIFICATION OF APPROACHES TO ADAPTIVE MANAGEMENT
CHANGES IN THE ECONOMIC SYSTEM

д.е.н., доцент, професор
кафедри економіки,
Вінницький національний
аграрний університет

Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних із особливостями управління трансформаціями економічної системи. Досліджено властивості сучасної економічної системи та трансформаційного процесу. Обґрунтовано неефективність існуючих підходів до управління та необхідність їх

корегування на користь механізму адаптивного управління. В результаті співставлення особливостей розвитку економічної системи та впливу на цей розвиток трансформацій, сформульовано підходи до створення механізму адаптивного управління трансформаціями економічної системи.

Статья посвящена исследованию проблем, связанных с особенностями управления трансформациями экономической системы. Исследованы свойства современной экономической системы и трансформационного процесса. Обоснована неэффективность существующих подходов к управлению и необходимость их корректировки в пользу механизма адаптивного управления. В результате сопоставления особенностей развития экономической системы и влияния на это развитие трансформаций, сформулированы подходы к созданию механизма адаптивного управления трансформациями экономической системы.

The article is devoted to problems associated with the operation of transformation of the economic system. We investigated the properties of the modern economic system transformation process. We also have justified the ineffectiveness of the existing management approaches and the necessity of adjusting for favour of the mechanism of adaptive management. The comparison of the peculiarities of economic system development and impact on the development of transformations approaches to the establishment of a mechanism of adaptive management of transformation of the economic system.

Ключові слова: економічна система, трансформації, управління трансформаціями, адаптаційний механізм

Ключевые слова: экономическая система, трансформации, управления трансформациями, адаптационный механизм

Keywords: economic system, transformation, transformation management, adaptation mechanism

ВСТУП

Трансформації, які є водночас складовою та основною властивістю економічної системи, в значній мірі формують тенденції розвитку всіх її рівнів: від регіонального до світового. Трансформаційність властива усім складовим економічної системи, але різною мірою та з різними наслідками. Як свідчать результати досліджень та історичні приклади, причини трансформацій можуть бути найрізноманітніші: від радикальних змін світової економічної системи та банкрутства крупних фінансових установ до стихійних лих та цілеспрямованих дій однієї людини [1]. Залежність складових економічної системи від трансформацій спонукає їх

до пошуку ефективних методик управління, важливою складовою та результатом якого є прогнозування. Прогнозування трансформацій – складний процес, який вимагає неперпинних наукових досліджень на основі найновіших методик, але ймовірність реалізації прогнозу все одно коливатиметься у широкому діапазоні, через надвелику кількість факторів, що стимулюють трансформаційні зрушення, їх розмаїття, відмінності та відсутність однозначних закономірностей. На розпорошеність результатів прогнозування впливає також комплексність самої економічної системи, її узгоджене співіснування з іншими системами, що запускає процес міждисциплінарних досліджень перебігу трансформацій. Поряд із

цим, передбачення трансформаційних процесів надзвичайно актуальне для учасників економічних відносин, воно формує їх адекватну поведінку на ринку, дозволяє оцінити і диверсифікувати ризики, планувати та прогнозувати діяльність на ринку, тобто здійснювати ефективне управління. Процес прогнозування економічних змін запускає процес управління в частині страхування, що в умовах вільної економічної системи, високо конкурентного ринку, інтенсивних коливань та складної побудови є найважливішим для усіх учасників економічних відносин та зв'язків між ними.

Процесами, пов'язаними із дослідженням особливостей трансформацій та управлінням займалися передові вчені України та світу: Амоша О., Гальчинський А., Галюк І., Геєць В., Базилевич В., Мочерний С., Жилиєв І., Гражевська Н., Курдюмов С. та ін.[2-4]. Дослідження трансформаційних процесів на рівні суб'єктів господарювання нині здійснюють такі українські науковці, як Кравець А., Кузьмін О., Тимчишина І. та ін. Міждисциплінарним дослідженням трансформацій присвятили свої публікації Андерсон Ф., Арнорльд В., Курдюмов С., Малінецький Г., Мандельброт Б., Паретто В., Пригожин І., Томм Р., Хакен Г. та ін.[5-8]. Цей досвід є безцінним з точки зору розвитку подальших досліджень, оскільки являє собою основу для формулювання не лише системи знань про трансформаційні зрушення, але й формує методичні засади для розробки підходів до управління трансформаціями. Виходячи із суб'єктивної природи трансформацій та їх властивостей у поєднанні зі змінами економічної системи, що відбуваються як на національному, так і на світовому рівні, актуальність подальших досліджень підходів до управління не зменшується, навпаки – вона зростає [9, 10]

МЕТА РОБОТИ обґрунтування підходів до адаптаційного управління трансформаціями економічної системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. При проведенні дослідження використано методи порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

З метою обґрунтування підходів для побудови системи управління трансформаціями економічної системи, висвітливо сутність такого управління. Це – нова складова економічного менеджменту, яка нині тільки зароджується, але вже наголошує на підвищеній складності і багатогранності цього процесу. Останнє підтверджується сукупністю таких властивостей трансформаційного процесу та самої системи, які є першочерговими у здійсненні впливу та його потужності на економічну систему та трансформації. До властивостей *сучасної економічної системи*, яка сформувалася внаслідок створення єдиного економічного простору належать:

- 1) відкритість та необмеженість;
- 2) багатовекторність процесів економічних перетворень;

3) взаємовпливовість та взаємозалежність складових;

4) підвищення динамічності, імпульсності та швидкості економічних процесів;

5) зростання кількості неконтрольованих процесів (виникнення нових ринків та їх обвали);

6) зниження можливості та результативності регулювання;

7) підвищення ризику руйнівних трансформацій;

8) зростання хаотичності у економічній системі.

До властивостей *сучасного трансформаційного процесу* відносимо:

1) спонтанність трансформаційних процесів у відносно стабільній економічній системі;

2) ускладнення прогнозування;

3) зростання ризику біфуркаційних вибухів;

4) спонтанне формування економічних аттракторів;

5) прискорення перебігу трансформаційних процесів;

6) низька результативність використовуваних підходів до дослідження та управління трансформаціями.

Узгодження між собою цих груп властивостей, які підтверджують складність і багатогранність трансформації економічної системи, формує платформу для розробки нових підходів до управління (сюди ми включаємо дослідження, прогнозування, планування і безпосередньо управління) трансформаціями.

Основа для підходів до управління (так звані точки відліку) розкриємо через висвітлення проблем, визначених нами як основні у раніше здійснених спробах дослідників сформулювати ефективну систему управління трансформаціями економічної системи. Виділяємо три групи таких проблем.

Перша група – проблеми визначення та врахування часового проміжку (періоду) дослідження. Як свідчать результати досліджень більшості науковців, і це їх основна помилка, вивченню і аналізу підлягає умовно стала економічна система у певний проміжок часу, із показниками і тенденціями, які вже сформувалися внаслідок трансформацій і результати яких втілені у статистичних показниках і трендах. Трансформації – бурхливий динамічний процес, і відбуваються у такому ж динамічному середовищі, економічна система є нелінійною і складною, тому такі дослідження з самого початку приречені. Статистичні дані, які раніше описували трансформацію, на момент їх подальшого використання неактуальні, результати досліджень не відповідають нинішньому розвитку економічної системи. Такий стан інтерпретується як «часове запізнення» результатів досліджень.

Друга група – проблеми охоплення або врахування. Дослідження процесів трансформацій, їх результатів, без охоплення причин, наслідків, взаємозв'язків як систем так і складових усередині них, не може бути результативним. Ресурсна система, як і політична (як і інші), тісно пов'язані із трансформаціями, часто є їх причиною, тому дослідження має охоплювати сукупність так званих систем впливу. Окрім систем впливу існує

потенційний вплив посилення трансформацій та зворотний вплив економічної системи на трансформаційні процеси. Дослідження трансформацій мають бути спрямовані на оцінку перебігу процесів, їх особливостей, наслідків та супроводжуваних ускладнень, але не на констатацію тих чи інших змін.

Третя група проблем – проблеми постановки задач, які ставляться безпосередньо перед усіма процесами управління трансформаціями економічної системи. Ця група є основною і саме від неї залежать результати досліджень. Управління у спрощеній інтерпретації передбачає використання комплексу заходів з метою контролю, регулювання, впливу на певний процес (явище) з метою отримання ефективності (вигоди, задоволення потреб, досягнення переваги тощо). Управління трансформаціями сучасної економічної системи не може забезпечити виконання жодного з цих завдань по-перше, через саму сутність економічної системи і по-друге, через описані нами вище її властивості. Завдання управління в цьому випадку мають бути змінені, як і весь механізм управління трансформаціями. Йдеться саме про механізм (не про систему, напрями чи сукупність підходів), який на основі правильно визначених стратегічних завдань (передумов та причин управління) забезпечить гнучке поєднання усіх складових: від систем впливу до окремих складових та їх зв'язків.

Для правильної побудови такого механізму слід виходити з першочергових завдань управління, їх реальності та можливості реалізації. Для цього перш за все необхідно дослідити основні властивості економічної системи, які ми подали вище, потім сформулювати та корегувати управлінські підходи. Відправною точкою для побудови цих підходів є усвідомлення таких двох фактів: всеохоплюючий

контроль за перебігом трансформаційних процесів є неможливим; у відносинах «складові економічної системи – трансформації» рушійною силою є останні. Руйнівною для побудови механізму управління помилкою дослідників трансформаційних процесів є надмірна самовпевненість щодо можливості майже повної контрольованості трансформацій та управління ними з користю для громадян, регіонів, країни. Такий сценарій є можливим за умови закритої економічної системи, яка в принципі знищує саму можливість коливань при абсолютній державній формі власності та відсутності конкуренції. Це можливо протягом певного нетривалого періоду динамічного руху економічної системи, наступний етап розвитку якої почнеться з біфуркаційного вибуху. Дієвість механізму управління за закритої економічної системи забезпечує її замкненість, яка і створила передумови для реалізації жорсткого управління. Метою управління у такій системі є недопущення трансформацій через вплив на її складові частини.

Замкненість економічної системи → контроль держави за складовими системи → управління складовими системи

У відкритій економічній системі застосувати такий механізм управління неможливо через у десятки разів більшу кількість складових системи. Велика кількість складових системи з різною схильністю до змін, мережею сильних і слабких зв'язків та різним ступенем впливовості на інші складові системи практично унеможливує вплив на самі складові. Тому важливо усвідомити, що механізм адаптивного управління має впливати на трансформації, рух від одного стану елементів системи до іншого, корегуючи вектор змін, а не на її складові (рис. 1).

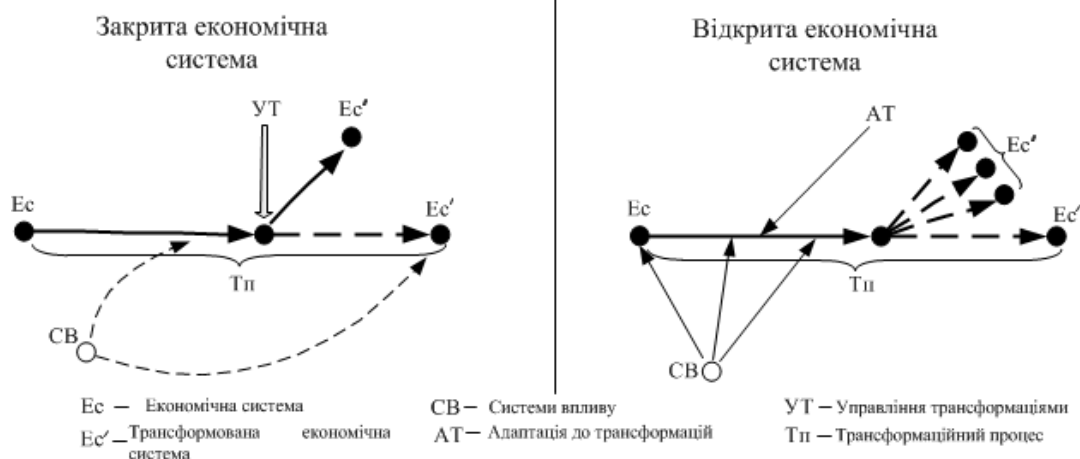

Рис. 1. Вплив на трансформаційний процес у закритій та відкритій економічній системі

То що ж має бути відправною точкою механізму управління трансформаціями економічної системи нині?

Як інтерес є першопричиною формування економічних потреб та економічних відносин [11, 12], так і для механізму управління має бути сформований свій інтерес. Таким інтересом є не вплив на транс-

формації та пошук способів їх радикальної зміни, але пристосування механізму управління до трансформаційних зрушень. Відомо, що неможливість перебороти (пересилити, змінити) явище породжує пристосування до нього. Це працює багато століть, людство пристосовується до природних катаклізмів, недостатності ресурсів, географічних особливостей, дії фізич-

них чи хімічних законів. Економічна система – має значну кількість тих самих характеристик та специфічних рис, що і зазначені системи і, разом з цим, вона виняткова. Будучи нелінійною і складною, її процеси відбуваються водночас за класичними і новими законами і закономірностями, які змінюються відповідно до змін економічної системи у період трансформаційних перетворень [13]. Складність економічної системи до кінця не досліджена, більше того, таке дослідження неможливе оскільки рухлива трансформаційна економіка породжує нові процеси, що стимулюють появу нових законів, закономірностей і, відповідно, теорій для їх описання. Тобто економічна система не просто складна, динамічна і нелінійна, вона трансформаційна всередині, за суттю, кількістю і змістом своїх складових, що першочергово слід враховувати при побудові механізму управління.

Нині надзвичайно популярними є міждисциплінарні підходи, які здійснювали спроби інтерпретації економічних трансформацій (теорія хаосу, синергетики, складних систем, біфуркацій, квантової економіки та ін.) і частково їм це вдавалося. Проте зазначені теорії здатні описати лише певний відрізок трансформаційного процесу, і жодного разу трансформацію повністю. Це свідчить про наявність стимулюючих відповідні процеси факторів, які перебувають всередині економічної системи (або дотичні до неї), є суб'єктивними, або малоймовірними, але у якийсь момент часу – дуже впливовими, настільки, що здатні спричинити трансформацію економічної системи. Отже, інтерес механізму управління має являти собою пристосування (адаптацію) до трансформації, не намагання знехтувати змінами, але виштовхнути їх на «передній план» для того, щоб стимулювати згодом у потрібному напрямі.

Обов'язковим критерієм для ефективного управління є критерій гнучкості, основне призначення якого – мінімальні витрати ресурсів і часу в процесі паралельного корегування вектору трансформацій та механізму управління таким чином, щоб максимально узгодити співіснування цих двох систем. Абсолютне узгодження цих процесів неможливе, але корегування у діапазоні до нормальних значень – цілком.

ВИСНОВКИ

Таким чином, досліджуючи підходи до здійснення управління трансформаціями економічної системи визначимо їх основи:

- 1) управління трансформаціями економічної системи – це невинний механізм адаптації до трансформацій;
- 2) характерні риси механізму адаптації – гнучкість та швидкість реагування на трансформаційні зрушення;
- 3) основа побудови механізму адаптації – комплексний підхід з оцінкою та урахуванням систем впливу;
- 4) адаптивне управління стосується не складових економічної системи, але вектору їх руху з

метою незначної зміни їх траєкторії у потрібному напрямку;

5) методична основа механізму адаптації – сучасні економічні та міждисциплінарні підходи до дослідження і прогнозування трансформацій.

Для ефективного адаптаційного механізму необхідним є врахування потенціалу трансформацій економічної системи як пріоритетного чинника впливу на систему, дослідження якого є передумовою для прийняття правильних і своєчасних рішень.

Список використаних джерел

1. Інформаційне суспільство. Дефініції / [В.М. Брижко, В.С. Цимбалюк та ін.] / за ред. Калюжного Р.А., Швеця М.Я. – К: Інтеграл, 2002. – 220 с.
2. Амоша А.И. Каноны рынка и законы экономики: кн. 7. Процесс эволюции экономики / А.И. Амоша – Донецк: Изд-во ИЭП НАН Украины, 2004. – 619с.
3. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань: монограф. / А.С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2013. – 472 с.
4. Геєць В.М. Реструктуризація економіки в контексті переходу України на принципи сталого розвитку / Зб. наук. праць "Проблеми сталого розвитку". – 1998, с.66-75
5. Гудзь П.В. Генеза сутності категорії "потенціал". – С.7-23// Головка Л.С., Порохня В.М., Гудзь П.В. та інші. Організаційно-економічні засади розвитку потенціалу соціально-економічних систем: монографія. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2011. – 445 с.
6. Стивен Манн. Теория хаоса и стратегическое мышление. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1466489/>
7. Моррис Д. Новое – это всегда крайности, посредственность же вызывает только стагнацию / Д. Моррис // Deutschland. – 2004. – № 4. – С. 48-49.
8. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань: монограф. / А.С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2013. – 472 с.
9. Гапоненко, Н.В. Форсайт. Теория. Методология. Опыт: монография / Н.В. Гапоненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, – 239 с.
10. Хакен Г. Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? / Г. Хакен. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/Haken7.htm>.
11. Прямухіна Н.В. Проблеми та перспективи розвитку регіонального ринкового простору в умовах трансформації/ Прямухіна Н.В. // Монографія. – Київ: „Виробництво Ліра-К”. – 2015. – 332 с.
12. Прямухіна Н.В. Проблеми фінансування та розвитку регіональної економіки / Прямухіна Н.В. // Економіка та держава. – 2013. – №4. – С. 17-22.
13. Манн Р.В. Теоретико-методологічні засади розвитку регіонального менеджменту: особливості, проблеми, перспективи: монограф. / Р.В. Манн. – Донецьк: «ВІК», 2013. – 382 с.